

Motion till riksdagen 2018/19:758

av Jon Thorbjörnson m.fl. (V)

Vårdnad och umgänge

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör göra en översyn av hur vårdnadsreglerna tillämpas i praktiken och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör tillsätta en utredning med uppdrag att se över hur socialtjänstens utredningar i mål om vårdnad, boende och umgänge ska kunna kvalitetssäkras och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att de domare som ska döma i mål om vårdnad, boende och umgänge ska ha förvärvat en särskild barnkompetens och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att det blir obligatoriskt för domstolar att upprätta särskilda barnprotokoll i mål om vårdnad, boende och umgänge och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma till riksdagen med lagförslag som innebär att varje barn får rätt till ett eget juridiskt biträde i alla mål om vårdnad, boende och umgänge och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör återkomma med förslag om en lagändring som innebär att en av vårdnadshavarna efter domstolsbeslut kan få självständig bestämmanderätt när det gäller ett barns tillgång till hälso- och sjukvård, tandvård och stöd enligt SoL och LSS samt när det gäller barnets skolgång och skolbarnomsorg och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör presentera förslag till lagändring som förtydligar att hämtning med polis vid verkställighet av beslut om vårdnad, boende eller umgänge inte får ske annat än om det råder uppenbar fara för barnet och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till ändring i lagstiftningen som ger Barnombudsmannen

(BO) befogenhet att granska och uttala sig om huruvida principen om barnets bästa tillgodosetts i enskilda ärenden om vårdnad, boende och umgänge och tillkännager detta för regeringen.

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att ändra reglerna i föräldrabalken (FB) så att det blir möjligt för ett barn att ha flera vårdnadshavare och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

I Sverige finns en stor politisk enighet om att barns villkor och barnens bästa ska komma i första rummet. Att barn har samma människovärde som vuxna men samtidigt behöver särskilt stöd och skydd ställer de flesta upp på. Det råder i retoriken även enighet om att barn ska kunna växa upp i trygghet, utvecklas och förverkliga sina drömmar. Ändå finns det barn som far illa i Sverige. Det räcker alltså inte med politisk enighet kring de stora konventionerna och det räcker inte med lagar. Det handlar också om prioriteringar av de ekonomiska resurserna, om information och kunskapsspridning, om viljan och förmågan att lyssna på barnen och tillerkänna dem inflytande, om att frågan om barnens rättigheter finns högt på den politiska dagordningen och ständigt debatteras och synliggörs.

3 Utvärdering av vårdnadsreglerna

I juli 2006 trädde dagens regler om vårdnad, boende och umgänge i kraft. När lagändringen gjordes syftade den framför allt till att stärka barnperspektivet i föräldrabalken (FB). Risken för att barnet far illa lyftes fram och den s.k. riskbedömning som domstol och socialtjänst ska göra betonades ytterligare.

Av förarbetena (prop. 2005/06:99) framgår att om en förälder utsätter barnet eller någon annan i familjen för övergrepp är det i princip bäst för barnet att den föräldern inte får del i vårdnaden (prop. 2005/06:99 s. 42, s. 51). Socialtjänst och domstol ska ta hänsyn till barnets vilja i alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge samt verkställighet av beslut. Då barnets vilja inte knutits till en bestämd åldersgräns ökar möjligheterna att beakta även mindre barns vilja (prop. 2005/06:99 s. 45, s. 83).

Domstolen ska verka för att föräldrarna når en samförståndslösning men av motiven till 42 kap. 17 § rättegångsbalken framgår att domstolen ska vara försiktig med att verka för eller acceptera en samförståndslösning i de fall där den ena föräldern gjort sig skyldig till våld eller övergrepp mot den andra föräldern, barnet eller något syskon till barnet (prop. 2005/06:99 s. 104).

Vänsterpartiet deltog i egenskap av samarbetsparti till den dåvarande socialdemokratiska regeringen i arbetet med de nya vårdnadsreglerna. Vi fick igenom en rad förändringar, framför allt skarpa skrivningar i förarbetena till lagen, som syftar till förbättringar och stärkt skydd för de barn vars föräldrar tvistar om vårdnad, boende och umgänge. Vi har speciellt fokuserat vårt arbete på att de barn som utsätts för övergrepp eller annat våld av en förälder måste tas på allvar av socialtjänst och domstol.

För att kunna avgöra om lagändringarna fått avsedd effekt bör domstolarnas och socialtjänstens tillämpning av de nya vårdnadsreglerna utvärderas fortlöpande. Detta är

nödvändigt för att kunna ta ställning till om lagstiftarens intention med ändringarna fullföljs, dvs. att det enskilda barnets bästa ska tillgodoses i domar och beslut om vårdnad, boende och umgänge.

Trots ändringarna i vårdnadslagstiftningen har vi tyvärr sett exempel på att socialtjänst och domstolar inte gör de riskbedömningar som krävs för att skydda ett barn som varit utsatt för eller riskerar att utsättas för övergrepp. Vidare förekommer det fortfarande att barn hämtas med polis för att verkställa beslut om umgänge eller vårdnad. De nya vårdnadsreglerna har i skrivande stund varit i kraft i över tolv år.

Vänsterpartiet har den gångna mandatperioden fått igenom en satsning på 10 miljoner kronor för att öka kompetensen om mäns våld mot kvinnor. Tio miljoner kronor per år ska gå till utbildningen för poliser, jurister, socionomer och andra yrkesgrupper som möter våldsutsatta kvinnor. Pengarna kommer att räcka till väldigt många utbildningsinsatser varje år och kan bli ett viktigt verktyg i arbetet att få bukt med mäns våld mot kvinnor. Det är en viktig signal till utbildningsväsendet och myndigheter att de har stort ansvar för att öka sina kunskaper om mäns våld mot kvinnor.

2014 tillsattes en utredning med uppgift att utvärdera 2006 års vårdnadsreform. Denna utredning resulterade i SOU 2017:6 Se barnet. Under remissomgången för utredningen fick den omfattande kritik från flera tunga aktörer såsom barnombudsmannen (BO) för att den bl.a. inte gjorde någon särskiljning av vårdnadskonflikter med och utan våld. Utredningen fick även kritik för att sin titel till trots brista i att ha ett barnperspektiv. Utredningen har inte heller sett över lagar och regler rörande boende och umgänge utan har helt ensidigt fokuserat på vårdnadsfrågorna. Utredningen har sedan den kom inte resulterat i några nya lagförslag. Som många remissinstanser uttryckt finns det ett stort behov av lagändringar inte minst för att stärka barnperspektivet.

Regeringen bör därför göra en översyn av hur vårdnadsreglerna tillämpas i praktiken. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Socialtjänstens vårdnadsutredningar

Mål om vårdnad, boende och umgänge är indispositiva vilket innebär att domstolen har en egen utredningsskyldighet i sådana mål. Enligt 6 kap. 19 § föräldrabalken (FB) ska domstolen se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda. Innan domstolen avgör ett ärende ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Domstolen får även uppdra åt socialnämnden eller annat organ att utse någon som ska verkställa en sådan utredning. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen samt se till att denna bedrivs skyndsamt. Den som verkställer utredningen ska söka klarlägga barnets inställning om det inte är olämpligt.

Socialtjänstens utredningar om vårdnad, boende och umgänge kommer följaktligen i flertalet mål att utgöra underlag för domstolens bedömning i det enskilda fallet. Den som verkställer en vårdnadsutredning är inte skyldig att lämna en rekommendation till beslut. Vårdnadskommitténs granskning av vårdnadsutredningar visar dock att utredaren som regel lämnar en rekommendation till beslut i utredningen. Domstolen följde utredarens förslag i mer än åtta av tio fall (SOU 2005:43 s. 249). Utredaren har därför stor makt över domstolens beslut och barnets framtida tillvaro. I en ideal

situation är utredaren väl insatt i barnets situation och förmår att se vad som objektivt är bäst för barnet. I en ideal situation förmår utredaren bedriva sitt arbete objektivt utan att ta ställning för eller emot den ena föräldern. Dessvärre har vi sett alltför många exempel på fall som avviker från den önskvärda situationen.

Därför var det glädjande att SOU 2017:6 Se barnet föreslog att det införs en bestämmelse om att barn ska ha rätt att uttrycka sina åsikter och sin inställning i frågor om vårdnad, boende och umgänge vid samtal med företrädare för socialnämnden även om vårdnadshavarna motsätter sig detta.

Även barnombudsmannen (BO) har uttryckt stöd för detta men efterlyser tydligare handlägningsstöd för hur socialnämnderna ska genomföra samtal med barn utan vårdnadshavares samtycke. I sitt remissvar på SOU 2017:6 lyfter barnombudsmannen (BO) även fram att forskning visat att barns utsatthet för och upplevelser av våld ofta osynliggörs både inom socialtjänsten och domstolarna i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Kvaliteten på socialtjänstens vårdnadsutredningar måste höjas avsevärt. En kvalitetssäkring av utredningarna bör ske genom ett medvetet arbete på flera plan samtidigt. Således bör socionomutbildningens kurser i utredningsmetodik när det gäller barn stärkas. De socialsekreterare som verkställer utredningar om vårdnad, boende och umgänge bör delta i fortlöpande vidareutbildning på området.

Regeringen bör därför snarast tillsätta en utredning med uppdrag att se över hur socialtjänstens utredningar i mål om vårdnad, boende och umgänge ska kunna kvalitetssäkras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Tillsynen över socialtjänsten

Det är viktigt att människor har någonstans att vända sig om de blivit felbehandlade av myndighetsutövande instanser som socialtjänsten. Det är några av de mest utsatta grupperna i samhället som har kontakt med socialtjänsten och det är viktigt att det finns en fungerande tillsyn. För ett antal år sedan övergick tillsynen av socialtjänsten från Socialstyrelsen till Inspektionen för vård och omsorg (IVO). Dit kan alla vända sig som har klagomål på såväl myndighetsutövningen som enskilda verksamheter. Myndigheten har också tillsynsansvar för verksamheter som har t.ex. HVB-hem, äldreboenden, missbruksvård m.m.

För barn finns det inte någonstans att vända sig för att klaga. En genomlysning som Nätverket för barnkonventionen gjort visar att inga klagoinstanser är anpassade för att ett enskilt barn ska kunna föra fram klagomål och få stöd i den processen. FN:s barnrättskommitté har gett Sverige återkommande kritik kring att det inte finns någon tillgänglig instans dit barn och unga själva kan vända sig utifrån sina rättigheter i barnkonventionen.

Antalet klagomål på socialtjänsten till IVO har ökat stadigt de senaste åren – sedan 2011 med nära 25 procent. Merparten av de anmälningar och klagomål som har kommit till IVO rör socialtjänstens myndighetsutövning. Det handlar främst om rättssäkerhet, bemötande och dokumentation. 2016 utreddes ca en femtedel av klagomålen. Endast ett fåtal av besluten IVO fattar leder till någon åtgärd (Tillsynsrapport IVO 2016). De brister som inspektörerna identifierar rör ofta konkreta och observerbara aspekter, ofta med koppling till frågor om hur dokumentationen sköts. Detta indikerar att tillsynen

skulle kunna vara ett ännu bättre medel för att kontrollera och styra socialtjänstens myndighetsutövande.

Det är viktigt att det finns en väl fungerande tillsyn av socialtjänsten, speciellt när socialsekreterare själva vittnar om att de inte kan följa lagen p.g.a. bristande resurser. Mer om det går att läsa i Vänsterpartiets motion 2017/18:3595 En socialpolitik för jämlika levnadsvillkor.

6 Domares barnkompetens

Bristande kompetens hos domstolar och socialtjänst när det gäller barns utveckling kan få förödande konsekvenser för de barn som är föremål för föräldrarnas tvist om vårdnad, boende eller umgänge.

Vänsterpartiet menar att det behövs en särskild barnkompetens för de domare som ska döma i familjerättsliga mål. Det är vår bestämda uppfattning att ett krav på särskild barnkompetens hos domare skulle leda till mer lika tolkningar av principen om barnets bästa. För närvarande är det upp till varje domstol att överväga frågan om specialisering av domare i syfte att förbättra kompetensen i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge (prop. 2005/06:99 s. 68 f.). Domstolsverket arbetar förvisso kontinuerligt med att utbilda domare i frågor som rör barn men vi menar att utvecklingen på området går för långsamt vilket drabbar enskilda barn.

Vi anser att de tolkningar av barnets bästa som domare gör dessvärre ofta strider mot FN:s konvention om barnets rättigheter (se art. 3, 9 p. 1, 9 p. 3, 12). Vår förhoppning var att ändringarna i vårdnadslagstiftningen (prop. 2005/06:99) där riskbedömningen betonats skulle leda till färre domar med beslut som strider mot barnets bästa. Dessvärre förekommer det fortfarande domslut som slår fast att barn ska ha umgänge eller bo med en förälder som utsatt eller misstänks ha utsatt barnet för övergrepp.

I förarbetena till ändringarna i föräldrabalken betonas att uppgifter om våld som förs fram i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge alltid måste prövas och att domstolen måste göra en riskbedömning.

I de fall där domstolen kommer fram till att det finns en risk för att barnet kommer att fara illa bör detta väga tungt i den helhetsbedömning av samtliga omständigheter som ska göras. Om en förälder utsätter barnet eller någon annan i familjen för våld, trakasserier eller andra kränkningar är det i de allra flesta fall bäst för barnet att den föräldern inte får del i vårdnaden. Prövningen kan också mynna ut i att något umgänge inte alls bör äga rum (prop. 2005/06:99 s. 42).

För ett antal år sedan infördes särskilda krav på domare som dömer i ungdomsmål. Enligt Vänsterpartiets mening är det även motiverat att de domare som dömer i familjerättsliga mål ska ha kompetens kring barns utveckling, om barns reaktioner på våld och övergrepp som utövats av den ena föräldern mot barnet eller den andra föräldern osv. Detta borde vara ett minimikrav för att få döma i mål om vårdnad, boende och umgänge eftersom dessa tvister ofta är mycket komplexa. Barnombuds- mannen (BO) skriver i sitt remissvar på SOU 2017:6 Se barnet att de utbildningar som erbjuds domare från Domstolsakademien är frivilliga att delta i. Det är därför möjligt för domare att handlägga dessa ärenden utan någon specialkompetens inom området. Som utredningen genomgående beskriver i sitt betänkande är dessa ärenden komplexa och avvägningar ska göras mellan flera olika intressen där barnets bästa ska väga mycket

tungt. För att kunna bedöma dessa ärenden på bästa sätt krävs god kompetens hos domarna om barns behov och utveckling, om barns sätt att uttrycka sig, om barns rättigheter och inte minst om bedömning och prövning av barnets bästa. Precis som Barnrättighetsutredningen konstaterade anser barnombudsmannen (BO) att det finns stora brister bland beslutsfattare på alla nivåer, inklusive domare, om hur en bedömning och prövning av barnets bästa ska göras. Detta är också något som Sverige har fått kritik för från FN:s barnrättskommitté. Barnombudsmannen anser därför att det bör vara ett obligatoriskt moment under domarutbildningen att genomgå utbildning i hur barnets bästa bedöms och prövas, om barns rättigheter, hur barn berättar om traumatiska händelser och barns utveckling. För ordinarie domare, som redan har genomgått domarutbildningen, bör detta vara obligatoriska moment i deras kompetensutveckling.

Regeringen bör därför återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att de domare som ska döma i mål om vårdnad, boende och umgänge ska ha förvärvat en särskild barnkompetens. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Barnprotokoll

För att säkerställa att principen om barnets bästa står i fokus vid den rättsliga hanteringen av mål eller ärenden om vårdnad, boende och umgänge vill Vänsterpartiet att det ska upprättas särskilda barnprotokoll som en bilaga till domen där avgörandet motiveras utifrån vad som är bäst för barnet.

Den bärande tanken i FN:s barnkonvention är att barnet är en fullvärdig människa med egna rättigheter. Enligt vår mening ligger ett krav på obligatoriska barnprotokoll helt i linje med ambitionen i barnkonventionen. Ett barnprotokoll skulle kunna utformas som en bilaga till domen och fungera som en checklista där domaren på punkt efter punkt går igenom att det är barnets bästa som legat till grund för domstolens ställningstagande i en viss fråga och inget annat som t.ex. rättvisa mellan föräldrarna. Av checklistan kan t.ex. framgå om samtal med barnet har ägt rum, om barnpsykiatrisk utredning har genomförts, om personer i barnets närhet har hörts, om läkarundersökning har gjorts, om riskbedömning gjorts osv. Domstolen bör ge motiveringar till varför vissa krav i checklistan inte uppfyllts samt redovisa varje ställningstagande och beslut.

Vänsterpartiets förslag innebär inte att vi vill styra hur domstolarna motiverar sina domar utan att vi vill skapa en garanti för att det enskilda barnets bästa tas på allvar. Vi menar att obligatoriska barnprotokoll kommer att stärka principen om barnets bästa i den rättsliga hanteringen. Vidare kan checklistan fungera som ett stöd för rättens ledamöter.

Det ska inte som i dag vara möjligt att motivera ett avgörande genom att enbart konstatera att ”barnets bästa tillgodosetts” eller att resonera kring att ”barnet behöver båda sina föräldrar” utan att göra en faktisk riskbedömning. Krav måste ställas på att en domstol eller myndighet ska kunna motivera varje beslut och ställningstagande i ett avgörande utifrån barnets bästa.

Regeringen bör därför återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att det blir obligatoriskt för domstolar att upprätta särskilda barnprotokoll i mål om vårdnad, boende och umgänge. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Särskilda ombud för barn

När föräldrarna tvistar om vårdnad, boende eller umgänge i domstol företräds de vanligtvis av var sitt ombud. Ofta kommer den rättsliga processen att handla om att rättvisa ska skipas mellan föräldrarna varpå barnet som egentligen är huvudperson blir osynliggjort. För att barnets rätt och principen om barnets bästa verkligen ska tas på allvar menar vi att barn bör ha rätt till ett juridiskt ombud som är frikopplat från föräldrarna och deras eventuella biträden. Ett barnombud skulle ha det enskilda barnets intresse för ögonen och skulle kunna utgå enbart ifrån barnets bästa och barnets synpunkter i sin argumentation inför rätten.

Vänsterpartiet anser att varje barn bör ha en klar och uttalad rätt att föra fram sina åsikter i samband med tvister om vårdnad, boende och umgänge. En ovillkorlig rätt för barn att komma till tals i dessa frågor ligger helt i linje med FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi menar att även små barn har åsikter om sin levnadssituation som är värda att tas på allvar.

Vänsterpartiet vill poängtera att anledningen till att tvister om vårdnad, boende och umgänge över huvud taget förs till domstol är att det finns en underliggande konflikt mellan föräldrarna. Om föräldrarna hade kunnat samarbeta i frågor kring barnet hade det inte funnits någon tvist. Vidare torde det vara de allra svåraste och mest konfliktfyllda fallen som hamnar i rätten och leder till en huvudförhandling.

Ambitionen måste vara att alla barn som är föremål för en process om vårdnad, boende eller umgänge ska ha rätt att få sina åsikter framförda just för att slippa behandlas som objekt under den rättsliga hanteringen. En rätt till ett eget juridiskt biträde gynnar alla barn vars föräldrar tvistar om vårdnad, boende eller umgänge och i synnerhet de barn som far illa. Vidare skulle ett barnombud leda till mer genomtänkta beslut där barnets vilja faktiskt beaktas vilket gör att besluten blir lättare att verkställa.

Enligt Vänsterpartiets uppfattning bör ett barnombud ha dokumenterad kompetens i frågor som rör barns utveckling, traumahantering och riskbedömning.

Riksdagen tillkännagav i samband med behandlingen av de då nya vårdnadsreglerna (se 2005/06: LU 27 s. 36 f., riksdagens protokoll 2005/06:131) att varje barn bör ha rätt till ett eget juridiskt biträde i alla mål om vårdnad, boende och umgänge. Vänsterpartiet ansåg att det var glädjande att frågan varit föremål för beredning inom Justitiedepartementet (bet. 2006/07:CU8 s. 10). Nu har det emellertid gått tolv år utan att regeringen återkommit till riksdagen med lagförslag i frågan.

Regeringen bör därför återkomma till riksdagen med lagförslag som innebär att varje barn får rätt till ett eget juridiskt biträde i alla mål om vårdnad, boende och umgänge. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Bestämmanderätten vid gemensam vårdnad

Barnets vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnet enligt föräldrabalken. Om vårdnaden är gemensam ska vårdnadshavarna tillsammans utöva bestämmanderätten (6 kap. 13 § FB). Huvudregeln om gemensamt beslutsfattande innebär dock inte att föräldrarna måste vara eniga i alla frågor.

När det gäller beslut som tillhör den vardagliga omsorgen är det den förälder som barnet vistas hos som fattar besluten (SOU 2005:43 s. 125 f.). Så länge föräldrarna är överens och kan samarbeta om frågor som rör barnet uppstår i regel inga problem med

den nuvarande lagen. I fall där det finns en djupgående konflikt mellan föräldrarna förekommer det dock att den ena vårdnadshavaren vägrar medverka till att barnet får vård eller stöd. Bakgrunden kan vara att en förälder är orolig över att barnet varit utsatt för någon form av övergrepp från den andra föräldern.

Vänsterpartiet anser att det är orimligt att en vårdnadshavare på detta sätt ska kunna blockera barnets tillgång till t.ex. läkarundersökning eller psykologkontakt. Om det skulle visa sig att barnet inte har något behov av behandling kommer vårdgivaren att göra den bedömningen varför det inte finns någon anledning att tro att ett barn skulle bli utsatt för vård som det inte har behov av. Vårdnadskommittén anför i sitt betänkande att reglerna om bestämmanderätten vid gemensam vårdnad inte bör ändras men att barnet måste ges möjlighet att få tillgång till hälso- och sjukvård och andra stödinsatser även om en vårdnadshavare motsätter sig detta.

Vårdnadskommittén hade dock inte möjlighet att närmare undersöka förutsättningarna för en sådan ändring (SOU 2005:43 s. 135). Till följd av att utredningsunderlag saknades behandlades inte frågan inom ramen för lagstiftningsärendet om nya vårdnadsregler (prop. 2005/06:99 s. 52). Dock har frågan utretts och ett förslag presenterats i juli 2007 i utredningen om beslutanderätten vid gemensam vårdnad (SOU 2007:52).

I utredningen (SOU 2007:52) föreslås att en av vårdnadshavarna ska kunna ges självständig beslutanderätt i vissa frågor som rör barnet. Tanken är att en domstol ska kunna ge den ena vårdnadshavaren en vidgad rätt att fatta beslut på egen hand när det gäller ett visst ämnesområde som ligger utanför ramen för den dagliga omsorgen om barnet (SOU 2007:52 s. 104). De områden som är aktuella är barnets tillgång till hälso- och sjukvård samt tandvård, barnets tillgång till insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) samt förskole- och skolverksamhet och skolbarnomsorg (SOU 2007:52 s. 110). Den dåvarande regeringen valde att inte lägga fram något sådant förslag i propositionen (prop. 2009/10:192 s. 20).

Vänsterpartiet anser i likhet med utredaren att ett barn måste kunna få tillgång till hälso- och sjukvård och annan behandling även om båda föräldrarna inte är överens om detta. I de fall där konflikten mellan föräldrarna är djupgående, t.ex. till följd av att barnet utsatts för övergrepp, anser vi att gemensam vårdnad överhuvudtaget inte ska komma i fråga.

Där lagstiftning som anknyter till hälso- och sjukvårdslagen uttryckligen kräver att båda vårdnadshavarna lämnat sitt samtycke till en behandling eller ett ingrepp föreslår Vänsterpartiet dock ingen ändring.

Regeringen bör snarast återkomma med förslag om lagändring som innebär att en av vårdnadshavarna efter domstolsbeslut kan få självständig bestämmanderätt när det gäller ett barns tillgång till hälso- och sjukvård, tandvård och stöd enligt SoL och LSS samt när det gäller barnets skolgång och skolbarnomsorg. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10 Polishämtning vid verkställighet av beslut

När det gäller verkställighet av ett avgörande om vårdnad eller boende framgår det tydligt i lagens förarbeten att polishämtning endast ska kunna användas om barnet riskerar att lida allvarlig skada av att vara kvar i den miljö där barnet vistas. Hämtning

av barn till umgänge ska bara förekomma i rena undantagsfall. Enbart det förhållandet att en förälder systematiskt försöker sabotera barnets umgänge med den andra föräldern är inte ett tillräckligt skäl för att besluta om hämtning (prop. 2005/06:99 s.74 f.).

Trots att polishämtning ska tillämpas mycket restriktivt förekommer det enligt barnombudsmannen (BO) att barn hämtas till umgänge vilket de starkt ifrågasätter eftersom det är ett väldigt drastiskt ingrepp mot ett barn.

Regeringen bör därför presentera förslag till lagändring som förtydligar att hämtning med polis vid verkställighet av beslut om vårdnad, boende eller umgänge inte får ske annat än om det råder uppenbar fara för barnet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11 Ge barnombudsmannen ökade befogenheter

Barnombudsmannens (BO) huvuduppgift är att företräda barns och ungdomars rättigheter med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter. Myndigheten ska utbilda och informera om barnkonventionen men också bevaka hur konventionen efterlevs i samhället. Barnombudsmannen fungerar som remissinstans åt regeringen i frågor som rör barn.

En viktig del i Barnombudsmannens arbete är att delta i den allmänna debatten, skapa opinion och påverka beslutsfattare och allmänhetens förhållningssätt i frågor som rör barn. Barnombudsmannen saknar dock befogenhet att utöva tillsyn över andra myndigheter och kan inte heller agera i enskilda fall. Trots detta är det många föräldrar som hör av sig till Barnombudsmannen i tron att myndigheten är den instans som till sist efter att alla andra möjligheter uttömts ska kunna granska om principen barnets bästa verkligen efterlevts i det enskilda fallet.

I stället är det till Justitieombudsmannen (JO) som föräldern ska vända sig. Justitieombudsmannen har till uppgift att övervaka att domstolar och andra myndigheter vid myndighetsutövning följer lagar och andra författningar och i övrigt respekterar grundläggande fri- och rättigheter samt de mänskliga rättigheterna. I Justitieombudsmannens uppdrag ingår därför även att övervaka att myndigheter och domstolar avgör alla ärenden och fattar beslut i enlighet med principen om barnets bästa. Justitieombudsmannen granskar dock endast brister i den formella handläggningen, och anmälningar där barn är berörda prioriteras inte, vilket gör att beslut kan dröja upp till ett år eller mer.

Vänsterpartiet anser att det i mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge finns särskilda skäl att ge barnombudsmannen befogenhet att granska om ett enskilt fall handlagts i enlighet med principen om barnets bästa. Vi kan konstatera att barnets bästa hamnar i skymundan även i JO:s uttalanden. Att skapa möjligheter till en särskild granskningsordning som fokuserar enbart på principen om barnets bästa ger en nödvändig garanti för att barnperspektivet i ärenden om vårdnad, boende och umgänge tas på allvar av myndigheter och domstolar. Detta förslag ligger helt i linje med barnkonventionens intentioner.

Regeringen bör därför återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som ger barnombudsmannen (BO) befogenhet att granska och uttala sig om huruvida principen om barnets bästa tillgodosätts i enskilda ärenden om vårdnad, boende och umgänge. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12 Barn med fler än två sociala föräldrar

Enligt dagens lagstiftning kan ett barn inte ha fler än två juridiska vårdnadshavare. Många barn växer dock upp med flera sociala föräldrar. Det kan handla om barn vars biologiska föräldrar lever i samkönade relationer eller om barn vars biologiska föräldrar separerat. Dagens lagstiftning medför att ett barn inte har juridisk rätt att träffa en social förälder efter att de vuxna separerat. Detta trots att den sociala föräldern kan vara lika viktig för barnet som den biologiska föräldern. Vidare har barnet ingen rätt att arva en social förälder.

Ett exempel där ett barn med flera sociala föräldrar har hamnat i kläm till följd av luckan i lagstiftningen är den pojke vars två lesbiska mammor skrivit ett eget avtal med pojkens pappa om att de alla tre skulle ha delat föräldraansvar. Då de biologiska föräldrarna hamnat i en konflikt med den icke-biologiska mamman visade det sig att det skriftliga avtalet saknade juridisk betydelse. Pojken har ingen som helst juridisk rättighet att umgås med sin icke-biologiska mor.

Vänsterpartiet anser att det är angeläget att alla barn har ett juridiskt skydd i lagstiftningen oavsett i vilken typ av familjebildning barnet växer upp. Barn kan ha lika starka band till en social förälder som till en biologisk förälder.

För att stärka barns rätt till sina föräldrar, biologiska såväl som sociala, anser Vänsterpartiet även att barn bör kunna ha fler än två vårdnadshavare. Många barn har fler än två föräldrar, och det är dags att lagstiftningen nu anpassas till hur verklighetens familjer ser ut.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning i syfte att ändra reglerna i föräldrabalken (FB) så att det blir möjligt för ett barn att ha flera vårdnadshavare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jon Thorbjörnson (V)

Momodou Malcolm Jallow (V)

Karin Rågsjö (V)

Jessica Thunander (V)

Linda Westerlund Snecker (V)

Maj Karlsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

Jessica Wetterling (V)